

Pospíšil, Ivo

Podněty díla Petra Bicilliho

Opera Slavica. 2018, vol. 28, iss. 1, pp. 73-78

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138154>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Básník Gregor Strniša, který zemřel poměrně mladý, výrazně obohatil představivost a jazyk slovinské básnické tvorby. Sémantika snu v jeho sbírce *Odysseus* je předmětem zkoumání v samostatné kapitole. Samostatný výklad věnovala autorka monografii diskurzu lyrického subjektu v rané (nikoli ranní!) básnické tvorbě jednoho z významných básníků minulého století Tomaže Šalamuna.

Obraz čarodějnice v tvorbě slovinské básničky Svetlany Makarovičové je předmětem dalšího autorčina výkladu. Básnička přinesla do slovinské poezie zcela novou poetiku. Přitom se opřela o lidovou mytologii a vytvořila osobu čarodějnice jako výraznou postavu epických balad.

V závěrečné kapitole se A. J. Doležalová soustředila na rozbor změn lyrického subjektu ve slovinské poezii v šedesátých letech, tj. v tvorbě nejen S. Makarovičové, nýbrž také v poezii tvůrců druhé básnické generace (Dane Zajc, Gregor Strniša, Veno Taufer, Saša Vegriová). Podle názoru Borise Paternua je to tzv. odvázaná generace. Autorka monografie se domnívá, že básníci uvedené generace hledají a nalézají nové metafory a vytvářejí vlastní poetiku.

Monografie Alenky Jensterle-Doležalové *O slovinské poezii* značně důkladně a přehledně mapuje slovinskou básnickou tvorbu posledních dvou století a přináší některé nové pohledy na tvorbu slovinských básníků.

Je opatřena dosti rozsáhlým soupisem pramenů a literatury, obšírným českým a anglickým shrnutím a jmenným rejstříkem. Je dobré, že A. Doležalová připojila také dvě recenze slovinských literárních historiků, jež zasvěceně hodnotí práci jako významný příspěvek do dějin slovinské literární historie.

Ivan Dorovský

Podněty díla Petra Bicilliho

МНИХ, Р. (ред.): *Петр Бицилли: диалог на перекрестке культур*. Opuscula Slavica Sedlcensia, tom XIV. Siedlce: Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, 2017. ISBN 978-83-64884-81-8.

Petr Michailovič Bicilli (1879–1953) byl ruský obecný historik, historik kultury, kulturní antropolog, literární vědec a filozof, profesor Novorossijské univerzity v Oděse a Sofijské univerzity. Jeho životní dráha se křížila s drahou budoucího brněnského smluvního profesora Sergije Vilinského (1876–1950), který svou studijní a profesní dráhu zahájil také v Oděse.¹ Jako žák historika Jevgenije Nikolajeviče

1 Viz mj. naši stati: POSPÍŠIL, I.: *Sergij Vilinskij an der Masaryk-Universität in Brünn: Fakten und Zusammenhänge*. Wiener Slavistisches Jahrbuch, Bd. 42, 1996, s. 223–230; POSPÍŠIL, I.: *Dva*

Ščepkina (1860–1920) dosáhl magisterského titulu roku 1910, v Sankt-Petěrburgu obhájil disertaci o italské kultuře 13. století, potom se stal soukromým docentem a mimořádným profesorem právé v Oděse, kde vedl kurzy o dějinách západní Evropy. Jeho prvotním zájmem byla duchovní kultura a symbolika středověku. Jeho rané dílo ukazuje na prolínání řady disciplín, včetně obecných dějin, dějin kultury a umění a kulturní antropologie, samozřejmě náboženství, teologie a religionistiky. V roce 1920 emigroval do Srbska, resp. Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, jeho léta strávená na univerzitě ve Skopji, tehdy součásti Srbska, nejsou dosud dobře zmapována. Teprve nedávno se začalo mezinárodní slavistické/rusistické společenství dědictvím Petra Bicilliho seriózněji zabývat, tedy i jeho klíčovým pobytem v bulharské Sofii. Důležitá byla koncepce před dvěma roky pořádané konference katedrou ruské literatury v Sofii, kde byl tématem kromě Bicilliho také Lermontov a Čechov a, jak píše editor a autor stěžejní studie sborníku Roman Mnich, právě tvorba Bicilliho ukazovala, že jde o podněty zásadní povahy vybízející k vědeckému dialogu. Mnich koncipuje svoji úvodní studii s názvem *Perekrěstki kul'tur v tvorčestve Petra Bicilli* právě jako vyzvednutí těchto momentů důležitých pro literární vědu a rusistiku jako celek. Do tvorby Bicilliho se podle Mnicha promítají úvahy o proslulých křížovatkách ruské literatury, někdy se však dílo Bicilliho příliš aktualizuje a modernizuje, například se chápe jako předchůdce sémiotiky, i když lze připustit, že takové podněty v jeho díle najdeme. Mnich chce upozornit na ty impulsy Bicilliho, které zůstaly stranou dobové pozornosti, tedy na věci jen zdánlivě marginální, periferní. To jsou zejména jeho recenze, v nichž komentuje dílo ruských klasiků a literárních vědců, mimo jiné knihu Ivana Bunina *Osvobození Tolstého* nebo monografii A. Bema o Dostojevském. V recenzi na knihu V. Šklovského *Zametki o proze Puškina* z roku 1938 Bicilli ukazuje – na rozdíl od Šklovského – že se Puškin k svým postavám („hrdinům“) chová hluboce lidsky, tedy s humorem, nikoli negativně, jak uvádí Šklovskij (to se týká Petra Griňova – chybně se tu uvádí jako „Грeнeв“ z Kapitánovy dcerky).

Problémem je pro mě tvrzení, že si Puškin vysoce váží role ruské šlechty: ve stati o Puškinových románových počátcích/incipitech jsem kdysi právě v polském časopise ukázal na to, že Puškin dobře chápe slabiny ruské aristokracie, zejména její nedávný původ, v podstatě většinově z období smuty – až na výjimky; stále si stěžuje na to, že ruská šlechta nemá dávnou minulost, a tudíž politické zkušenosti².

moravští slavisté: Alois Augustin Vrzal a Sergij Grigorovič Vilinskij. Slavia Occidentalis, t. 57, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2000, s. 219–233; POSPÍŠIL, I.: *Izmenenije temy i metoda — Sergij Vilinskij v Universitete im. Masarika.* Russkij jazyk kak inoslavjanskij, vypusk IV, Sovremennoje izučeniye russkogo jazyka i russkoj kultury v inoslavjanskom okruženii, Slavističeskoje obščestvo Serbii, 2012, s. 7–19.

2 Viz POSPÍŠIL, I.: *Romannaja oderžimost' kamerdinera Aleksandra Puškina.* Zagadnienia rodzajów literackich 2006, 49, z. 1–2, s. 5–22.

Pro Mnicha jako Ukrajince rusistického školení, který působí v Polsku, je důležitá také téma polsko-ruských vztahů, které Bicilli prezentuje ve stati Puškin a Rusko v polském literaturovedení, jenž je věnován Waclawu Lednickému (1891–1967). Český slavista si přitom může vzpomenout na Wollmanovy polemiky s Lednickým o tzv. jednotě slovanských literatur – Lednicki tu následoval koncepce jiných polských a také německých slavistů včetně pražských německých slavistů z Karlo-Ferdinandovy univerzity.³ Dalšími tématy vědeckého zájmu Bicilliho je jazyk a styl A. P. Čechova a potom téma dítěte – zde by bylo možné doplnit známé prózy B. Pasternaka Malá Luversová (Detstvo Ljuvers, 1918, publ. 1922) a Andreje Bělého Kóťa Letajev (Kotik Letajev, 1914–1915, publ. 1922). Pozoruhodné jsou také Bicilliho úvahy o národě a jazyce. Podle Bicilliho je národ kulturní svazek, tedy spojení hospodářství, rodiny, práva, státnosti, vědy a umění. Jazyky mají své zákonitosti a směřují proti unifikaci: zatímco lidé se stále více podobají jeden druhému, jazyky se stále odlišují, jsou „neproniknutelné“, nepřizpůsobují se vnějškovým okolnostem, vzdorují času, mají svůj niterný vývoj. Spisovný/literární jazyk je pevnější, stálejší než jazyk běžné komunikace. Bicilli neuznává běloruský národ, má Bělorusy za regionální národnost, jinak je to ovšem s Ukrajinci v Praze publikované (jak je české prostředí pro chápání východoslovanských národů důležité!) zásadní studii *Problema russo-ukrainskich otnošenij v svete istorii* (1930). Bicilli se tu mimo jiné vyjadřuje k otázce ukrajinizace Ukrajiny ve 20. století (to se potom ostře změnilo až v represe ukrajinské inteligence ve 30. letech minulého století – viz „rozstřílené obrození“). Ukazuje, že se spisovná ukrajinština stala uznávaným faktem, že Rus, i když si myslí, že ukrajinsky rozumí, není tomu tak. Je toho názoru, že ukrajinizace prováděná shora, „uměle“ – to ostatně dělali i Luther, Dante nebo Lomonosov – se děje bez Lutherů, Dantů a Lomonosovův, že přirozené kulturní a národní procesy jsou zbytečně politizovány. I když s řadou závěrů Bicilliho netřeba souhlasit, je nutno naslouchat jeho argumentaci, která může být aktuální i dnes. Mnich zde upozorňuje na souvislost s německým filozofem Ernstem Cassirerem. Souvisí s hodnocením individuálního bytí, což se promítlo i do recenze D. Čyževského, která oceňuje to, že Bicilli odmítá možnost filozofie dějin právě pro nutnost jejich individualizace – jak to souzní se současnými snahami historiografie, je zřejmé. Nazvali bychom tedy Petra Bicilliho velkým iniciátorem a anticipátorem, aniž bychom tvrdili, že byl protosémiotikem nebo přívržencem historie narativní nebo všedního dne. Právě tu vidím určitý problém: často se stává, že se nám oblíbený nebo inspirativní badatel zdá jako ten, kdo všechno předjímal. Právě Mnich tu zaujímá

3 Viz POSPÍŠIL, I.: *Frank Vol'man i jeho polemiki o panslavizme*. In: CHYRA-ROLICZ, Z., ROKOSZ, T. (eds): *Panslawizm wczoraj, dziś, jutro*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Instytut Filologii Polskiej i Lingwistyki Stosowanej, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych, 2016, s. 147–160; SCHALLER, H. W.: *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt*. Regensburg: Pustet, 2002.

„rozumné“, zdrženlivé stanovisko, vyhýbaje se tak metodologickému bloudění, o němž psal již Francis Bacon, konkrétně idola fori a idola theatri.

Marija Vasil'jeva/Vasiljevová (Dom ruskogo zarubež'ja im. Aleksandra Solženicyna, Moskva) píše o Bicillim jako o dialogickém mysliteli. To se projevuje i v Bicilliho souhlasu i kritice týkající se M. Bachtina: „С точки зрения Бицилли, Бахтин только наметил траекторию. Концепция полифонического романа, равная для Бицилли перевороту в Достоевсковедении, возможно, требовала еще большей проверки ‚самими вещами‘.“⁴ Zde asi bylo nutno srovnat tyto teze s knihou V. Machlina⁵, který to vidí složitěji, vycházející z tzv. nevelských hovorů.

Galina Petkova/Petkovová ze Sofijské univerzity Klimenta Ochridského mapuje Bicilliho kurzy na Sofijské univerzitě s využitím dosud publikovaných materiálů. Příznačně konstatuje, že Bicilliho kurzy se realizovaly jako „pulsace“, tedy vzájemná provázanost, návaznost a akcentace materiálové přípravy a teoretického zobecňování a „osmyslení“ „ve vlnách“. Ukazuje také na to, jak byla Bicilliho pozice v Bulharsku složitá; oproti tomu je život ruské emigrace v meziválečné ČSR – nehledě na všechny potíže a předsudky – takřka idylický, i když si emigranti permanentně stěžovali. Nakonec zůstal Bicilli po válce bez práva na penzi, což bylo změněno po velkých přimluvách akademického obce. Autorka píše, že těsně po válce měli akademici ještě slovo, později ho zcela ztratili. Nepochybně byl konec Bicilliho, v podstatě asi předčasný, urychlen těmito existenčními potížemi. Když se podíváme na kurzy, které Bicilli v Sofii vedl, žasneme nad jejich počtem a rozpětím, ale to je typické pro všechny velké badatele; hlavně tematická rozrůzněnost, ale současně propojenost a komplementarita, např. Dějiny reformace, Dějiny ruské kultury 19. století, Církev a společnost v západní Evropě v době náboženských válek, Dějiny Anglie v době imperialismu, Politické a sociální teorie v Evropě v polovině 19. století, Dějiny USA, Původ a vývoj demokracie v západní Evropě, Dějiny Anglie v době Revoluce, Nejnovější dějiny Anglie, Starý režim a revoluce ve Francii, Dějiny evropské kultury od středověku do počátku 18. století atd. Nemá smyslu v tom pokračovat, ale zřetelně to ukazuje, jak je tu propojeno Rusko a západní Evropa, obecně kulturní dějiny, umění a nakonec i literatura jako součást širokého chápání kultury.

4 MNICH, R. (red.): *Petr Bicilli: dialog na preekrestke kul'tur*. Opuscula Slavica Sedlcensia, tom XIV. Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, Siedlce 2017, s. 59.

5 Viz naši recenze: POSPÍŠIL, I.: *Hledání „velkého času“ Michaila Bachtina (Vitalij L. Machlin: Bol'shoje vremja: Podstupy k myšleniju M. M. Bachtina. Opuscula Slavica Sedlcensia, tom VIII. Redakcja tomu Roman Mnich i Roman Bobryk. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2015)*. Novaja rusistika 2015, č. 2, s. 76–81; POSPÍŠIL, I.: *Originální bachtinologický časopis (Dialog – Karneval – Chronotop 1995, č. 2, Vítěbsk 1995)*. Opera Slavica 1996, roč. VI., č. 1, s. 48–50 a také knižní studii POSPÍŠIL, I.: *Od Bachtina k Solženicynovi. Srovnávací studie*. Boskovice: Albert, 1992 a stať POSPÍŠIL, I.: *Michail Bachtin a takzvaný výchovný román*. In: Bachtinovské inšpirácie, Bratislava: Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie, 1989, s. 75–86.

Ludmila Mnichová/Mnich si speciálně všímá koncepcce středověku jako kulturně historické epochy v tvorbě Petra Bicilliho. Podle Bicilliho jeden světový názor pokládá svět jako proces (dějiny), druhý jako výsledek (fyzicismus). Právě ve středověku se podle Bicilliho utvořila koncepcce jednotné kultury, která předpokládá existenci stálých vlastností, což je aktuální i za hranicemi středověku, pojetí nepřetržitosti dějin, v nichž nic zcela beze zbytku nemizí.

Last but not least polská rusistka Ludmila Lucewicz(ová) píše o Bicilliho koncepci Lermontova a jeho pozici v dějinách ruské poezie. Podle autorky vidí Bicilli v Lermontovovi tvůrce nové poezie, protože s sebou přinesl nový světový názor, jakousi novou vnitřní zkušenost, která svérázně řešila tragédii života, na což navazovali i představitelé ruské básnické moderny.

Galina Petkova/Petkovová se ještě vrací k „setkání“ Janka Janeva (1900–1945; bulharský filozof, básník a esejista, absolvent německých univerzit, od roku 1934 přednášel v Berlíně, zahynul při ničivém náletu Spojenců na Drážďany v únoru 1945) a Petra Bicilliho: jde o recenzi na Bicilliho do bulharštiny přeloženou knihu Úvod do nové a nejnovější historie. Janevova recenze dokládá souvislost obou myslitelů, zejména chápání dějin jako nepřetržitého sledu událostí, které nemizí, a současně konstatování krize evropské světové hegemonie.

Jednotliví autoři bicilliovského sborníku přistupují k svým tématům různě. Nejhlubší je patrně editor Roman Mnich, jenž uvádí různé pohledy, porovnává v širokém okruhu jevů, jinde je to kontextově slabší. Je to inspirativní sborník, i když někdy místy podle mého názoru přehnaně zdůrazňuje inovativnost Bicilliho i tam, kde jde o pokračování nebo opakování již formulovaného nebo objeveného.

Ivo Pospíšil

Literatura:

- MNICH, R. (red.): *Petr Bicilli: dialog na prekrestke kul'tur*. Opuscula Slavica Sedlcensia, tom XIV. Siedlce: Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, 2017.
- POSPÍŠIL, I.: *Dva moravští slavisté: Alois Augustin Vrzal a Sergij Grigorovič Vilinskij*. Slavia Occidentalis, t. 57, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2000, s. 219–233.
- POSPÍŠIL, I.: *Frank Vol'man i jeho polemiki o panslavizme*. In: CHYRA-ROLICZ, Z., ROKOSZ, T. (eds): *Panslawizm wczoraj, dziś, jutro*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny, Instytut Nauk

Společných i Bezpečnosti, Instytut Filologii Polskiej i Lingwistyki Stosowanej, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych, 2016, s. 147–160.

POSPÍŠIL, I.: *Hledání „velkého času“ Michaila Bachtina (Vitalij L. Machlin: Bolšoje vremja: Podstupy k myšleniju M. M. Bachtina. Opuscula Slavica Sedlcensia, tom VIII. Redakcja tomu Roman Mnich i Roman Bobryk. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2015)*. *Novaja rusistika* 2015, č. 2, s. 76–81.

POSPÍŠIL, I.: *Izmenenije temy i metoda — Sergij Vilinskij v Universitete im. Masarika. Russkij jazyk kak inoslavjanskij, vypusk IV, Sovremennoje izučenije ruskogo jazyka i ruskoj kultury v inoslavjanskom okruženii, Slavističeskoje občestvo Serbii, 2012*, s. 7–19.

POSPÍŠIL, I.: *Michail Bachtin a takzvaný výchovný román*. In: *Bachtinovské inšpirácie*, Bratislava: Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie, 1989, s. 75–86.

POSPÍŠIL, I.: *Od Bachtina k Solženicynovi. Srovnávací studie*. Boskovice: Albert, 1992.

POSPÍŠIL, I.: *Originální bachtinologický časopis (Dialog – Karneval – Chronotop 1995, č. 2, Vitěbsk 1995)*. *Opera Slavica* 1996, roč. VI., č. 1, s. 48–50.

POSPÍŠIL, I.: *Romannaja oderžimost' kamerdinera Aleksandra Puškina*. *Zagadnienia rodzajów literackich* 2006, 49, z. 1–2, s. 5–22.

POSPÍŠIL, I.: *Sergij Vilinskij an der Masaryk-Universität in Brunn: Fakten und Zusammenhänge*. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, Bd. 42, 1996, s. 223–230.

SCHALLER, H. W.: *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt*. Regensburg: Pustet, 2002.